

Տարեկան՝ 10 ռուբլի, վեց ամիսը 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. Թիֆլիսում ամիսը՝ 1 ռ., հատուկ 5 կ. Բաժանորդ գրուում են Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութեան բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ցայտարարութիւններն ընդունում են ամեն լեզուներով: Ցայտարարութիւններն բառին՝ 2 կ., լեզուներին համար՝ կրկնապատիկ

«Նոր - Դար»-ի խմբագրութեան գրասենեակը գտնուում է Բալշայա վաղավորակայան փողոց, № 23, տուն Սերգէեւի:

Յուլիսի 1-ից 9-ին ղեկավար՝ Երկրի «Նոր-Դար»-ին ըստմանորդ են գրում ևս վճարում են 6 ռուբլ.: Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել 7 հատ մարկ ետօք կողմնակց:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջին դարձումը. — Կրիտիկայի բացակայութիւնը: Բրոսնի կոն. — Լուրեր: Կ. Պոլսի հայ թերթերէն: Սոսկայի աղէտ ծովի վրայ: Նամակ խմբագրութեան: Թղթ աղէտ ծովի վրայ: — Զամախ: Նամակ Գերմանիայից: — Բերլին: Բաղրապատկան. — Սպանիա: Կրեմլ: Փրանսիա: Խառն լուրեր: Թերթի ղեկ: Բանասիրական. — Փիլո և Փիլո: Տեղի կատար: Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 8 յուլիսի 1898 թ.

ԿՐԻՏԻԿԱՅԻ ԲԱՅԱՄԱՐՆԵՐԻՆԵՐ

Ոչ մի հարուստ մարդ չի պարծենում իւր հարստութեամբ, ոչ մի գիտուն՝ իւր գիտութեամբ. միմիայն անփերիտներն են, որ չունեցած հարստութիւններ կեղծելով՝ մարդկանց խաբելու մտորեցնել են ուզում, միմիայն թերուս շառաւանդներն են, որ իրեն մեծ գիտնականներ հանդէս են դալիս:

Այդ մտորող մեկ օժա՝ քաղաքակրթութիւնը և բարձր կուլտուրայի

համեմուտ ամենահասարակ միջոցը գտնուած է:

«Մենք յառաջագէտներս, մենք նոր և նորագոյն գաղափարներ դաւանողներս, դուք խաւարամիտներդ, դուք յետադէտներդ...» և զրանով յայտնուեցաւ, պրծաւ, որ այդպէս խօսողները արդէն քաղաքակրթութեամբ, յառաջագէտ մարդիկ են:

Ի՞նչու այդպէս է: — Զատ պարզ պատճառով:

Որովհետեւ հայ կանայք կանոնաւոր կրթութիւն չունին, հետեւեալով զրանց գաղափարներն ունին իսկ համարարան աւարտելով՝ դուրս են մնում սրտի և հոգւոյ դատարարութիւնից: Եւ որովհետեւ մեր գրականութեան մէջ չկայ խելացի և կարգի կրթիկա. այդ բանը հալածուած է մեր մամուլի մէջ:

Եթէ շատ բանով աղքատ ենք, աղքատ ենք և չնորհալի, սրամիտ կրթիկներս: Ինչքան էլ որ յայտնուեցան, կորան, անյայտացան:

Այն ժամանակ, երբ ընթերցող հասարակութեան տղէտ, հետեւաբար մեծագոյն մասը պարծենում էր մամուլի մէջ երևան եկած մարդկային ուղղութեամբ, հէնց այդ ժամանակը թարգմանաւ առողջ և լրջմիտ կրթիկան:

Անպայման գովելու կամ անդադման վատարաններու արտաբերումն անհրաժեշտ է իրենց ամեն բանի, հետեւաբար և խելացի կրթիկայի, տեղ:

Գործերին, գրեցին և մեռան բանաստեղծներ, վիպասաններ, հրապարակախօսներ, բայց զրանց գործունէութեան, զրանց գրութեան ժամանակն ոչ զրանց

կենդանութեան ժամանակ խօսեց կրթիկան և ոչ զրանց մահից յետոյ:

Կրթիկոս չկար: Եղան զրոյներ, որոնք Ռաֆֆիի, օրինակի համար ենք ասում, զբռնածքները ոչինչ համարեցին. զրանց հակառակ, շատերը նրան Զեքայիլի հետ համամատեցին, հաւատարեցին. հասկանում էք, Զեքայիլի, Տուրքմենի հետ...:

Եղան այնպիսի տղաներ, որոնք ի լուր աշխարհի յայտաբարեցին, թէ հանգուցեալ Գրիգոր Արծրունին հայոց աշխարհիկ բարբառն է ստեղծել, թէ այնտեղ, իրեն նմանների մէջ յիտինը, մինչև անգամ ը տառի գործածութիւնը չկոտէր: Իհարկէ, ով հայերէն մտածում, իմանում և գրում է, հասկանում է թէ դա ի՞նչ է նշանակում, ինչ ասել է... «Այ՛ մարդը»: Բայց և այնպէս այդ հրապարակախօսի մասին յայտարարեցին, որ դա աշխարհիկ լեզուն է ստեղծել:

Միթէ նա մեղաւոր է. ոչ, կրթիկայի բացակայութիւնն է այդ ամեն շարքի պատճառը:

Միշտ փոքր ազգերը մեծ երազներ տեսնելու տրամադրութիւն ունին, և իրենց ունեցած փոքրութիւնը մեծացնելու ահագին հակումն:

Այդ պատճառով էլ այն զրոյները, այն գերատանները, այն գործիչները, որոնց մասին նոյնիսկ մի 10—15 տարի առաջ կարելի էր ասել «կամ լաւ կամ ոչ չին», այժմ Գարնամի վրայ բարձրանալու պրծանդիւս ունին:

Ամբողջութեամբ էր գեղջկական դպրի վրայ: Նրանք ցած իշան կարեւր և մօտենալով զրանք, աղջիկն սկսեց ձեռքի ավելով բաղնիք: — Տէր Առուած, որքան համարձակութիւն՝ մի այդպիսի վստահ քայլ մեր ամբողջութեամբ և լուս աշխարհ չբռնած գեղջկական կողմից, մտածում էի ես:

Դուրս բացուեց և գաւառապետի ծառան դուրս գալով, յայտնեց որ գանգատաւորներն միայն օտարականութեամբ չուրթեան մէջ կարող են լսել: Երկուստեք զոգնեց անմիջապէս կառքն արձակելով, ճանապարհ ընկալի դիւանատուն, որ հաջիւ մի քանի քայլ հեռու էր այդպիսից:

Միջհասակ, առաջ կազմուածք և նորարար գեղեցիկ ընչացք ունէր երկուստեքը: Նա ընկզմուած էր խոր մտածութեան մէջ: Երեւում էր, որ նրա ներսում մըցում էին ուրախութեան, ամաչկոտութեան և երկիւղի զգացմունքները. նա շարունակ, գլուխը մասնաւոր ցած բռնած և դէպի ընկերակցին դարձած, լուս առաջ էր գնում: Սակայն այդպէս չէր նրա մանկահասակ ընկերակցին: Նրա սահուն ընթացքը, անհոգ և ուրախ դէմքը յիշեցնում էր անասունը զրանոց այժման, իսկ նրա յաճա-

Այս զրուիւման մէջ չպէտք է զարմանանք, որ մեր գրողներն էլ մանրանում են, տաղանդի տեղը՝ կաղամբն է բուսնում, հանձարի տեղը՝ բանջարը:

Մենք առաջագէտ ենք, միշտ կրկնելով, անշափ գովելով և անպայման վատարանելով, մեր գրականութիւնը, մանաւանդ գեղեցիկ գրականութիւնը ընկնում է և պէտք է ընկնի:

Միմիայն լուրջ, սուր և տաղանդաւոր կրթիկան կարող է ցաւին զարման անել:

ԲՐՈՆԻԿՈՆ

«2րդ. Վեդ.»-ի տեսլով, Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի առաջարկութեամբ, նահանգական իշխանութիւնը յուլիսի 6-ին, ընդունել է Բաթումի հայոց եկեղեց. ծխական փակուած դպրոցի կաշք՝ լուստարութեան միմիայն կարգադրութեան յանձնելու համար:

Կ. Պոլսում հրատարակուող հայտատու «Ճէրմէի» Զարգիւթ թերթերէն լրագրի լրագրի տէր և տնօրէն Տիգրան էֆ. ձեռնարկեալ իրաւունք է ստացել հայերէն «Սուրհանդակ» անունով մի թերթ հրատարակելու:

Իզմիրեանց մըցանակին այս տարին արժանացել են երկու աշխատութիւն, որոնք են՝ 1) Եղիշէի մատենադրութեան ուսումնասիրութիւն Բաթումի Ժ. վարդապետի, ձեռագիր, 500 էջ և 4 գրքի բաժանում. 2) Նարեկայի մատենադրութեան ուսումնասիրութիւն Մուշեղ Ժ. վարդապետի, ձեռագիր, 326 էջ, 12 գլխի բաժանում և մի երբեքացութեամբ:

Մապրութիւն կայ Երզրկովկասի երկրորդ մարզատար գնացքների գները

խալի դէպի ընկերն ուղղած շանթա-հար հայեացքից դուրս էին թուում կայծեր: Դիւթիւ և հրատարակէր էր նա այդ վարկիւնում: Սակայն նրա կապիտալը կապիտալ և երկիւղ: Մուշեղ թախիծը պատում էր նրան. աչքերը, կորցնելով պահ մի առաջ ունեցած փայլը, պղծաւորում էին և սեղմուած, ակամայից մի մեղմ հաւառ էր թուում նրա մատաղ կրծքից: Այդ միջոցին նրա գէմը զարթոնցնում էր մարդու մէջ կարեկցութեան զգացմունք: Սակայն աչք թախիծայից դէմք ու վշտահար աչքերն անգամ կախարդիչ ներգործութիւն էին անում:

Բայց ճիւղեր էին զրանք. ամուսիններ, թէ սիրահարներ, բնական է, որ այս տեսարանը պէտք է հետաքրքրէր մեզ: Կէս ժամից յետոյ նրանք կանգնած էին գրանատան մի առանձին սենեակում՝ գաւառապետի սեղանի առաջ: Գեղջկան էին թնայցուկ կանգնած էր երկուստեքը կողքին և պինդ սեղմած ունէր նրա թիւր, կարծես վախում էր որ մէկը լուրջ և անկեղծ կերպարանք ունէր, Գաւառապետը զարմացած աղջկայ անվերջ ու խորտակ կերպարանքից, հետա-

էժանացնելու, աչքի առաջ ունենալով առեւտրական արդիւնաբերութեան հաղորդակցութեանց զարգացումը:

Կովկասի նաւթարդիւնաբերողները ֆինանսների միմիայնութեամբ խնդրամատոյց են եղել մի առանձին գործակալութիւն հիմնելու, որը պէտք է ծառայի ուստական նաւթարդիւնաբերութեան շահերին օտարերկրացի վաճառանոցներում: Նաւթարդիւնաբերողները խնդրում են, որ գործակալութիւնը գտնուի բացառապէս ֆինանսների միմիայնութեան իրաւասութեան տակ:

Մայրաքաղաքի թերթերի տեսլով, բարձրագոյն մասնագիտական ուսումնարաններում այս տարի ընդունելութիւնները կրկնապատկուած լուստարութեան միմիայնութեան նոր մշակած ծրագրերով, որոնք բուսական դիւրացած են:

«Նով.-Օր.» հաղորդում է, թէ տաղ-գրութեան գործի գլխաւոր վարչութեան մէջ խնդիր է ծագել լրագրող տիկ. Դուր-րովիային իրաւունք տալ Բաթում ամենօրեայ թերթ հրատարակելու «Բագինակի լիստակ» անունով:

Ալեքսանդրապոլից մինչև Զուլֆա երկրորդի անցկացնելու համար հետադատութիւններ կրկնապատկուած ձեռնարկներ հաղորդակցութեան իմաստներին հինգ խմբերով: Կարսի երկրորդու վարչութեան կազմած այդ խմբերը այս օրերս պէտք է արդէն գործին ձեռնարկէին: Հետադատութիւնները մի քանի խմբեր կատարելու են Զուլֆայից Երևան, իսկ միւսները Ալեքսանդրապոլից Զուլֆա:

Ձիւղուրական վարչութեան մէջ հարց է բարձրացել Կովկասում հին ծերացած գնումարների համար ապաստարան հիմնելու:

Երկրորդութեան գեղարտամետի մէջ յնուում է ներկայումս այն հարցը, որով իրաւունք պէտք է տրուի խոշոր առե-

քըրքութեամբ մի գինիչ հայեացք ձգեց նրա վրայ:

— Լաւ արիւր, որ դուք անձամբ ներկայացաք, ապա թէ ոչ ստիպուած էի բռնել ընդել ձեզ, — սկսեց գաւառապետը զանաւորով նրանց: Ապա խօսքն ուղղելով աղջկան աւելացրեց.

Սկսեալով զգուշացնելու խնդրա-գրի համաձայն՝ այս շրջան օր է որոնում էինք ձեզ: Արդէն Երազմայի, Աղեքսանդրապոլ, Բորժոմ և ուրիշ տեղեր հեռագրել էի ձեզ մասին: Բայց ասան դու, — դարձաւ նա երկատառադրին, — այս օրքան յանգանութիւն է քո կողմից մի տրդէն ուրիշի հետ պատկուած աղջկայ, կամ աւելի լաւ է ստիկ կնոջ, փախցնելու: Ի՞նչ պէս չվախեցաք արդարադատութիւնից, օրէնքից: 25, որ այդ մասին խիստ պատիժներ են սահմանուած. սրտ վերջը Միլերին է:

Վերջին բառը, որը գաւառապետի ուսերէն խօսքերի միակ բառն էր, որ հասկացան մեղադրանքները, մի ցնցում առաջացրեց նրանց մէջ: Երբ թարգմանը վերջացրեց, գեղջկանին առանց ժամանակ տալու տղային, մի փոքր առաջ խաղաղով և աւելի ևս սեղմելով երկուստեքի թիւր, ասաց.

— Սիրելի, կամ այլ աւելի պատիժ, եթէ

տրական-արդիւնաբերողներն ունենալու իրենց արարածներին ցուցակի բանկները՝ ապրանքներ տեղափոխելու համար:

Վրացի կորած իշխ. Մաշաբուլու պատ-
ճառով Թիֆլիսի Կուր գետին մինչև 16
խաղողամշակի զիւղներ են հանել. այդ-
պիսով կնեպոն տոթի տունը կորածնե-
րին գտնելու, իսկ ինքն մինչև այսօր չի
գտնուած: Այս օրերս էլ լուր է տարա-
ծուել, թէ իշխ. Մաշաբուլուն տեսել
են Ազատաֆա կայաքանում: Բայց ո՞ր
Մցիկէթը, ո՞ր Ազատաֆան. — Դրանք Թիֆ-
լիսի հակառակ կողմերն են. բայց և
այնպէս ալ. ոտով կանապետը հեռագրել է
նաև Դանիակի ոտով կանապետին, օր մի-
ջոցներ ձեռք առնի իշխանին որոնելու
և հետեանքն իրեն հայորդելու:

«Նոր-Գար»-ի ընթերցողներին յայտնի
է, որ մօտ ժամանակներս Թիֆլիսի ձիա-
քարչի տանին ընկաւ պոպո հեռագրատան
ծառայող Մելիքիւնը և տեղի ու տեղի
սպանուեց: Այժմ հանգուցեալի այրին
եղբունայ հաստաբաժնատար ալ. Տուրկե-
ւիչի միջոցով պահանջում է ձիաքարչի
ընկերութիւնից 21,000 ռ. վարձատու-
թիւն:

Սոյն համարում հրատարակում ենք
մեր ժողովրդի կեանքից Ֆիլոյի և Փի-
լոյի սիրտը պատմութիւնը: Դա վեպ չէ
և ոչ էլ երեակայութեան ծնունդ, այլ
իրողութիւն: Գիւղացիները կարող են դա-
տապարտուի, կաթովի քահանաները ուրի-
կանգնել, յուրեք տարածել. ոսկայն, սէրը
երկրներէ և նորա դէմ ոչ մի օրէնք չկայ:

Խմբագրութիւնս ստացել է հրատ.
Ընկ. հրատարակութեամբ այս օրերս
Թիֆլիսում լոյս տեսած Գ. Երեմի
«Մարդ հմ» (Homo sum) վեպը, որ գեր
մաներէն ընդարկելով թարգմանել է Ստ.
Մալխասեան: Գրքը բաղկացած է 428
մանրատու փորագրի էջից և արժէ 1 ռ.:

Մեզ խնդրում են հրատարակել. «Կաշ-
ուհի Մարիա Ալեքսանդրովնայի կյանք-
ընթացքի խնամող կովկասեան Բաժնի խոր-
հուրդը պատիւ ունի յայտնելու ի գիտու-
թիւն ամենքի, որ 1898 թ. յունիսի
1-ին Բաժնիմունքի զբաղմունքում կար
48,361 ռ. 67 կ., յունիսի ընթացքում
մուտք է եկել 16,007 ռ. 32 1/2 կ., իսկ
նոյն ամսում ծախք եղել է 17,888 ռ.
84 կ., ուրեմն առ 1-ին յուլիսի մնում է
46,480 ռ. 15 1/2 կ.: Այս գումարից
գտնուել է. ա) ընթացիկ հաշուով պիտո-
կան բանկի Թիֆլիսի ձեւում — 7449 ռ.
27 կ., բ) նոյն ձեւով խնայողական գան-
՝

կայ, թող ինձ համար լինի. ես պատ-
րաստ եմ ամեն պատիժ կրելու. միայն
մի ձեռք տաք Փիլոյին. սա անմեղ է.
սա չէ ինձ փախցրել. ես իմ աղատ
կամքով տանից դուրս եկել, որան գտել
եմ և առաջարկել, որ ինձ տանի, ուր որ
կամենում է. ես չէի կարող սրանից բա-
ժան ապրել:

— Ի՞նչպէս. եթէ այս աղային էլ քու ու-
ղում, ինչո՞ւ ուրեմն պիտիտեղիք ուրիշի
հետ, — հարցրեց գաւառացիքը:

— Ես սրան էի սիրում, սրան եմ սիրում
և սրան էլ պիտի սիրեմ, ասաց աղջիկն
հեռուհեռէ պիտի կաշիւով աղային:
Ես չեմ պատկերի ուրիշի հետ, այլ ինձ
պատկեր են բռնութեամբ... Ա՛խ, կնիւղ,
արեւիք մեռնիմ, մեղ մի բաժանէք մի-
մեանից, — աւելացրեց աղջիկն արտա-
սուրն աչքերին:

Սոյն խօսքերն արտասանեց նա աչ-
քան քնքշիկ և յուրան, միջրան յուսա-
հատ և աղիւրալի ձայնով, որ չէր կա-
րող չշարժուի նոյն իսկ ամենաքաղա-
սիրտ մարդն անգամ: Դաւառապետն
զգացում էր իրեն. նա քաշեց մի
թերթ թուղթի վրա առաջ և սկսեց ար-
ձանագրութեան նախարարը գրել ինքն
անձամբ:

— Ի՞նչ է անուղ, — հարցրեց աղային,

ձարանում — 1926 թ. 78 կ., դ) նոյն
տեղում ի պահեստ %/0. թղթերով —
37,105 ռ. 13 կ. և դ) զբաղմունքը պարա-
է առ 1-ին յուլիսի 1898 թ. — 1 ռ. 21/2
կ.: ձիւղի ակնարկաբանում յունիսին
նոր հիւանդներ եղել են՝ 475 հոգի,
որոնք հիւանդ հետ միասին այցելել են
2902 անգամ: Նոյն միջոցում 86 անգա-
մատութիւն է կատարուել:

Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

Աղջկանց վարժարաններու մէջ թուր-
քերէն լեզուն պարտաւորել ընելու ա-
ռաջարկութիւն մը ներկայացուած ըլ-
լալով Ուսումն. Խորհրդին, այս վերջինը
որոշեց իր օրակարգը անցնել զայն,
յառաջիկայ նստին մէջ որոշում մը տա-
լու համար:

— Վանայ առաջնորդարանէն Պատ-
րիարքարան հասած գրութիւն մը վե-
րջտան կը խօսի Տոմարիկեանց մարդու-
սութեան եղանակին վրայ և ցարօք
սրտի կը յայտնէ թէ յաջողութեան մէջ
քանի անձեր կ'օրհնալորն ընել, առաջն.
տեղապահ Ստեփան վարդապետ կը իր-
կնէ ժողովրդին կարողութիւնը և փու-
թով նպատակ կը խնդրէ Պատրիարքարա-
նէ:

— Երեքկանցի 7 որբերը երեկ Լոյսի
շողմնաւոր մայրաքաղաքոս հասան: Պատ-
րիարքարանի բարապետապետը զանոնց
շողմնաւորն առնելով ուղղակի Աղ. Հի-
ւանդանոց առաջնորդեց: Այժմ Երեքկանց
հասած որբերուն թիւը եղաւ 15, որոնց
ուրիշ նախապէս հասած էին:

— Բաբերդէն կը գրեն մեզ. «Ազգ.
Պատրիարքարանի նախաձեռնութեամբ
երկուս որբանոցը մայիսի 19-ին բացուե-
ցաւ. հիմա ունինք 300 երկուս ուսանող,
60-ը բոլորովին որբ և 100-ը աղքատի
գտակ և մնացեալներն ալ քիչ շատ բա-
րեկեցիկ ծնողներու դաւալ: Հիմա ու-
նինք 10 պաշտօնեայ ունի որբանոցը, 6
ուսուցիչ, 2 վարժուհի, 2 անտես: Դա-
տախտութիւնները սկսած են, բայց ա-
ռաջնորդ չօր կողմէ Ս. Պատրիարքին
խնդրած դպրոցական պիտանքներուն և
գրեքներուն կը սպասուի աւելի կանոնա-
ւորելու համար գանդը: Զըջկայ գիւղե-
րէն ալ մօտ օրերս 40—50 որբեր որ-
բանոց պիտի գան: Տնորոյս վաճառական-
ներէն Յ. Լուսիկեան էֆ. աղջկանց որ-
բանոցի ծառայելու համար շէնք մը
կ'առնենք»:

— Նիկովիդիայէն կը գրեն մեզ. «Կը
յիշուի թէ վիճակիս Գեր. առաջնորդը
ասկէց առաջ խոստացած էր 500 — 1000
որբեր տեղադրել կարող ընտանիքներու
ընդ: Բայց երբ չ'աջողեցաւ իր այս բաղ-

որը կ'անգնէր էր մինչև այդ վայրկեան
բոլորովին անխօս:

— Փիլոյ: — Իսկ քոնք, — դարձաւ նա գէպի ման-
կամարը կ'ընէ:

— Փիլոյ, — եղաւ վերջինիս պատաս-
խանքը:

Գաւառացիքը մի փոքր գրկուց յի-
ստոյ, դարձաւ գէպի երկտառաբեր:

— Պատմի՛ր, թէ ինչպէս պատահեց,
որ դու այս ամսանոցս հարսին փախ-
ցրիր. ինչն ասկէց քիչ այդ յանդուգն
քայլն անելու:

— Սա չէ ինձ փախցնողը, կ'ըստի, —
խօսեց դարձեալ մանկահասակ կ'ընէ, —
եւ եմ. ես եմ սրան փախցրել:

— Ինչպէս, — հարցրեց գաւառացիքը
զարմացած:

— Ա՛խ, ինչպէս ասեմ, դրա պատմու-
թիւնը երկար է...

— Ոչինչ, պատմի՛ր եղբորս թիւնը, որ
զրի պէտք է անցկացնեմ, միայն բաց թող
աղայի թիւնը. մի վախենար, քեզանից
չեն խլում նրան, — ասաց գաւառացիքը:
Սակայն գեղջիկութիւնը դաւառապետի
վերջին առաջարկութիւնը կարծես չը
լսեց. նա երկտառաբեր ալ կուրս իւր
թիւնով փաթեթած և, առանց մի վայր-
կեան թողնելու նրան, սկսեց պատմիլ,

ձանքին իրականացման, նոր ձեռնարկ մը
ըլաւ՝ Վանայ Վարդապետ վանքին մէջ ո-
րոշեալ թիւով մանուկներու խնամոց հա-
մար յատուկ շրջաբերականներով հրաւեր
կարգաց վիճակիս ժողովրդեան զթու-
թեան և մասնաւոր յանձնաժողով մըն ալ
կազմեց: Գործողութիւնը դեռ այս վի-
ճակին մէջ էին, երբ լրագրաց մէջ կար-
գացինք Տըթ. Ֆերքին եղեռնական ա-
բարբը որ խորապէս յուզեց զմեզ ամեն-
քաւ: Յունիս 21 կիրակի իրիկուն տեղ-
ւոյս Թագ. Խորհրդոյ Առնապետ Պէլա-
գան Յարութիւն էֆ.-ի հարսանեկան
հանդէսին առթիւ՝ ուր ներկայ էր քա-
ղաքիս ծանօթ աղայիններու բազմու-
թիւն մը, Ֆերքինի սօրին զառն տղա-
ւորութեամբ համակ լեցուած, ներկանե-
րը նուիրական գաղափար մը յղացան,
այն է հաստատել Նիկովիդիոյ մէջ որբա-
նոց մը՝ լոկ տեղացեաց զբաղման օգ-
նութեամբ և նպատակով: Միաձայն և հա-
մահաճ հաւանութեամբ ընդունուեցաւ
այս առաջարկ բոլոր հանդիսականաց
կողմէ և որբանոցում յանձնաժողով մը
կազմուեալով որոշուեցաւ այս բարեկեցա-
տակ գաղափարն ու յանձնաժողովին
կազմութիւնը զբաղմունքներ ներկայացնել
առաջնորդ հօլ ի վաւերացումն:

— Ֆերքինեան գալթակութեան մա-
ռին հասած նորագոյն ու անակնկալ լու-
րէն է... եղբունաւորը Ֆերքինի վախուս-
ած Իոմիլէ, ուր իշխանութեանց կողմէ
ձեռք առնուած դատական միջոցները և
մասնաւոր միահամուր բողոքը նախա-
դգացնել կուտային իրեն թէ իր քառմե-
րի արարածներուն պատիժը պիտի կրէ:

ՍՈՍԿԱԼԻ ԱՂԵՏ ԾՈՂԻ ՎՐԱՅ

Լրագրները սոսկալի և վերին աստի-
ճանի քաղաքի մանրամասնութիւններ
են հարցրում ֆրանսիական արանատ-
լանեան «Բուրգոն» շաբաթաւոր կործա-
ման մասին:

«Compagnie générale transatlantique»-
ին պատկանող հսկայական «Բուրգոն»
շաբաթաւոր յուլիսի 2-ին դուրս էր եկել
Նիւ-Եօքիլից և գնում էր հար: Յունիսի
4-ին, առաւօտեան ժամը 5-ին, Մէլ-
Ալանդ կղզու (Վանատայի մօտ) 60 մը-
ղոն հեռու դէպի հարաւ, նա թանձր
մառախուղի մէջ իր հարուստ անգլիական
«Կրոմարտիլ» ընդգաւառուոր նաւին,
չնայելով որ վերջինիս ամեն իրաւէ նշան-
ներ էին տալիս: Ընդհարուրուց յետոյ
«Բուրգոն» նոյն արագութեամբ շարու-
նակեց իւր ընթացքը և իսկոյն ծածկուեց
մառախուղի մէջ, բայց կէս ժամից յե-
տոյ, երբ մառախուղը ցրուեց, «Կրոմար-

թէ ինչպէս չորս երկար տարիներ նը-
րանք սիրել են միմեանց, թէ ինչպէս
յաճախ տեսակցութիւններ են ունեցել
գաղութներու ու հանդերձում և նոյն իսկ
աղջկայ տանը, որտեղ իւր ծնողքն ըն-
դունում էին նրան, որպէս փեսացու ի-
րենց աղջկայ և թէ ինչպէս նրանց ծը-
նողքը արդէն նրանց հարսանիքին և պը-
տակի պատրաստութիւններն էին տես-
նում, թէ Երեմն երջանակի էին զգում
իրենց, երբ յանկարծ բաղդի անկուր չու-
է գալիս:

Ասում են սէրը բայց է անուր փակ
լեզուն, քաջայնում է փախկոտին, ե-
ւանդ է ներշնչում թողիլն և համարձա-
կութիւն է տալիս ամօթխոսելին, նոյն
իսկ գեղեցկութեանը կրկնակի փայլ է
տալիս սէրը: Մանկահասակ կ'ընէ ի-
րարանչիւր շարժումները սէր էր ար-
տայայտում, իրարանչիւր բառից սէր
էր կաթում: Նա մի պերճախօս փաստա-
բանի նման ասանց տատանուելու խօ-
սում էր, ստով իւրարանչիւր բառի
աղատ շարժումներ: Մենք բոլորս, գաւա-
ռացիք, թարգմանը հիացած էինք
կարող պահ մի հեռացնել մեր աչքերը
մատաղահաս գեղեցկուհու վրայից, որ
այնքան պարզ, այնքան քաղաքավարի
և համարձակ խօսքերի անհուն պաշարը

տիւրիւր» նկատեցին, որ ծովի մէջ մար-
դիկ են կուր տալիս ալիքների հետ, և
համոզուեցին, որ չողենաւ ծովի յա-
տակն է սուզուել:

«Բուրգոն» վրայ կար 611 ուղեոր և
220 նաւատար:

Անաւատանները սոսկալի լաներ են
պատմում: Նրանց ասելով, նաւատարների
վարմունքն անկուր, բարբարոսական վար-
մունք էր. նրանք հոգում էին միայն ի-
րենց կեանքն ապահովելու համար. նրանք
դէն էին չարտում և ուսերի տակ ջար-
դում կանանց և երեխաներին: Մօտ 40
կին ու երեխայ կարողացել էին տեղա-
ւորել չողենալից թոկով կապուած ա-
զատարար նաւերից մէկի մէջ, բայց ոչ-
որ չկամեցաւ հողալ նրանց մասին, ոչոր
չկարեց թոկը, և նաւակը իւր մէջ լցուած
անօդանաւի արարածներով ջրասոյգ ե-
ղաւ չողենալի հետ: Գամուրջները լիքն
էին կանանցով, որոնցից մի քանիսը սար-
սափից խեղազարած ծիծաղում էին,
ոմանք լաց լինում, շատերը յուսահատու-
թիւնից ծովն էին նետում իրենց: Մի
քանի խաղացի ուղեւորներ գտնուեցին
հանցեցին և սկսեցին մօրթոտել կանանց
ու երեխաներին, որպէս զի իրենց համար
ճանապարհ բանան աղատարար նաւակ-
ներն իջնելու: Զողենալի վրայ գտնուած
բոլոր կանանցից փրկուեց միայն մի կին՝
տիկին Լակա, որին աղատեց իւր ամու-
սինը, պրոֆեսոր Լակա, օգնելով նը-
րան բռնելու ծովի մէջ լողացող մի գե-
րանից: Ֆիլիքս պատմում է, որ Լակա
ուղեւորների կէսը հաղիւ էր կարողացել
նաւակներում տեղաւորուել, երբ մի ա-
հագին ալիք եկաւ և ամբիքին բռնեց տա-
րաւ ծովը շարժածով:

Բոլոր անաւատանները մեծ գոլտառ-
քով են խօսում կործանուած նաւի ողա-
ւերի քաջութիւնը. «Բուրգոն» կապի-
տան Դրոյնիլը և մնացած բոլոր սպանե-
րը մինչև վերջը մնացին նաւի, վրայ,
հրամաններ արձակելով և օգնելով որ
ուղեւորներն ապաստն իրենց գլուխը: Լը-
ւում է, որ սպաններից ոչոր չի ազատուել,
զրանց հետ խեղդուել է և կողորտանը:
Ընդհարումից 10 րոպէ յետոյ չողենա-
ւը գնաց ծովի յատակը, որի ժամանակ,
տիկին Լակաի ասելով, մի հակառակ
ջրապոյտը գոյացաւ և իւր հետ միան-
գամից հարկւրաւոր մարդիկ տարաւ ծո-
վի խորքը:

Քի երեսին զարհուրելի տեսարաններ
էին կատարուում: Զատիկին, որոնք փո-
ղում էին բռնել նաւակներից, բուսեցը-
ներով, գանակներով, թիւակներով խփում,
դէն էին հրում կայի:

Քրիստափոր Բրունէն, նաւի տախտա-
կամածի վրայ եղած ուղեւորներից մէկը,

դուրս էր սահնգում հրաշալի շրթունք-
ներից. նա մի մարմնացեալ պերճախօ-
սութիւն էր:

— Եւ այսպէս, — շարունակեց նա, —
մինչդեռ մենք անձկանք սպասում էինք
մեր պատկին, որը լինելու էր երկու շա-
բաթից յետոյ, ես նկատեցի մի ինչ որ
փոքրիկ թիւն մըլը տան մէջ: Նոր-Նոր
մարդիկ էին գալիս ու գնում մեր տու-
նը և ինչ որ ծածուկ բանակցութիւններ
էին կատարում: Զգում էի, որ գլխիս
մի փորձանք է գալու, խեղաթ թոցը
մի պէս չէի իմանում, ինչ անեմ: Այդ
օրերում իմ նշանածս, այս Փիլոյն (նա
ցայց ասեց աղային) գիւրգում էր. մէ-
կը չունէի, որ սիրտս բաց անէի նրա ա-
ռաջ, մի բարեկամ խորհուրդ հարցնէի: Ծը-
նողքս սխնչ էլին ասում. իսկ ինքս էլ
չէի համարձակուում մի բան տեսլ նը-
րանց: Վերջապէս ինձ յաջողուեց մի
կերպ տեսլ, որ հայրս միտքը փոխել է.
ինձ այլ ևս չի կամենում տալ Փիլոյին:
Նա արդէն նշանել էր ինձ մի ուրիշ ա-
նիկ հարուստ տան տղայի հետ: Ծնող-
քը լաւ էին իմանում, որ ես հակառա-
կելու եմ, այդ պատճառով, օգտուելով
Փիլոյին բացակայութիւնից, շտապում
էին մի քանի օրուայ մէջ պատկին, թէ ե-
մեզանում սովորութիւն է ամենաքիչը

պատմում է, որ շատերը մեռնում էին
արդէն նաւակների մէջ. նա տեսել է,
թէ ինչպէս մի նաւատար թիւակով ջարդ
ու փշուր արեց մի ուղեւորի գլուխը, և
զիւրկ ծովն ընկաւ: Ինքն այդ նաւա-
տին նույնպէս ծովը նետուեց, բայց նրան
յաջողուեց գտնել չուռ եկած նաւակը,
որից և, միտ լողացող ուղեւորների հետ,
բռնեց, մինչև որ նրանց օգնութիւն հասաւ:

Զարլ Լիբրա, մի ֆրանսիացի, ասում
է, թէ ինքն ամառում էր իւր հայրենա-
կեցիների փոխարէն: Նրա մօտ երկու ե-
րեխայ կար, որոնք կորցրել էին իրենց
մօրը, և նստեցրեց նրանց նաւակի մէջ,
բայց իրեն թող չտուին, որ նստի: Նա-
ւի ջրասոյգ լինելու ժամանակ նա գնաց
ծովի խորքը, բայց նորից ջրի երեսը
գուրս եկաւ և մի նաւակ տեսնելով,
գնաց որ բռնի այդ նաւակից, բայց նը-
րան թիւակների հարուածներով դէն հըն-
ցին. նրա ձեռքերը սեպեցին եւ ստացած
հարուածներից, մարմինը ծածկուած է
վերքերով: Նա ջրի մէջ դարձաւ 8 ժամ
մնաց: Նա տեսել է, թէ ինչպէս հինգ
ուժապաւու կին բռնել էին մի նաւակի
աղատարար թոկից, որպէս զի միմիայն
լողան նաւակի հետ, բայց նաւատարները
կորցրելու այդ թոկը, և թշուառ կանաչ
ծովի յատակն իջան:

Գառնիկ Մալ-Կիսուն, մի երկտառաւոր
խոսակցիկնաւ իրանդացի քաղաքակալ է
խօսում նաւատարների գաղանային ան-
գրթութեան մասին. նաւի ջրասոյգ լինե-
լուց յետոյ նա բռնեց մի գերանից և
տեսաւ, թէ ինչպէս իրեն ծանօթ մի
ամերիկացու, որը բռնել էր մի ուրիշ
գերանից, նաւատարները սպանեցին թի-
ւակ երեք հարուածով:

Եղապեղ Զարլ Դիւալայիցը պատմում
է, թէ ինչպէս ինքը փորձեց իրեն ձգել
մի նաւակ, բայց ջուրն ընկաւ, խորա-
ուղուեց, յետոյ ջրի երեսը գուրս եկաւ
և, մօտիկ տեսնելով մի նաւակ, լողաց
դէպի այդ նաւակը. ոսկայն նաւակի մի
նստողները հարուածների տարափ տե-
ղացին նրա վրայ և պատուեցին նրա մի
աչքի խոռոչը:

«Կրոմարտիլ» մնաց աղէտի տեղում
ամբողջ օրը և աղատեց 227 հոգի:
Ուղեւորներից մեծ մասը ֆրանսիացի-
ներ, ան լիւայիներ, ամերիկացիներ և
գերմանացիներ էին: Ազատուած ուղեւոր-
ներից մեծ մասը, 162 հոգի, յուլիսի
8-ին Բոստան հասան: Ամերիկական
թղթակցների տակով, «Բուրգոն» նա-
ւատարներին թշնամաբար ընդունեցին այդ
քաղաքի բնակիչները, որոնք, ինչպէս և
ամեն տեղ, զայրացած են նրանց ան-
գութ փորձերի վրայ:

Նշանուելուց երկու տարի յետոյ պա-
կել: Մեր տանը սկսուեց մի արտասո-
վոր կեանք: Ամբողջ վեց օր հարսանիք
լինէր կարծես. ամեն օր քէֆ, ուրա-
խութիւն նոր խնամքների հետ: Տէր
Առաւած, ինչ են անում. ինձ տալու
են մի այլ իրակի և այդ մասին առանց
իմ կամքի տալիս: Նէ որ ամենայն ես
էի. ես պիտի մինչև ծանօս ապրել նրա
հետ. ուրեմն և պէտք էր, որ ես տա-
լի իմ համա

Ախալքալաք, 25 յունիսի:

